

Piaskowski, Jerzy

"Lob des Eisens. Ein Mozaik der Weltliteratur", Franz Friedrich Heller, Düsseldorf 1965 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/2, 351-352

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

poszerzył i gruntowniej opracował część historyczną (zwłaszcza rozdział o okresie średniowiecza). Mógłby wówczas zamieścić jeszcze więcej — a już jest ich wiele, i to niezwykle ciekawych — przykładów, choćby opis systemów nawadniania w starożytnym i średniowiecznym Chozezmie.

W sumie *Spragniona ziemia* jest pozycją w pełni pożyteczną, zawierającą wiele ciekawego materiału. Autor jest przy tym dobrym popularyzatorem; pisze w sposób bezpośredni, a jednocześnie sugestywny, tak że książkę czyta się łatwo i chętnie. O jej poczytności zaś świadczy szybkie wykupienie ponad 5 tys. egzemplarzy nakładu.

Jerzy Friemann

Franz Friedrich Heller, *Lob des Eisens. Ein Mosaik der Weltliteratur*. Verlag Stahl Eisen m.b.H., Düsseldorf 1965, ss. 207, ilustr.

Wybór utworów głoszących *Chwałę żelaza*, przygotowany do druku i uzupełniony słowem wiążącym przez F. F. Hellera, jest niewątpliwie nowym, interesującym sposobem popularyzacji historii techniki, łączącym technikę z literaturą, przyczyniającym się do podniesienia kultury technicznej społeczeństwa. Dlatego warto zwrócić uwagę na tę książkę, a w szczególności wymienić zawarte w niej utwory, które mogą zainteresować także polskiego czytelnika, znającego język niemiecki.

W literackim wprowadzeniu autor sam słaawi żelazo, którego rola w życiu dzisiejszego człowieka jest tak doniosła, że słusznie może być uznane za „symbol potęgi i wielkości, pomocy i podpory, budowy i postępu” (s. 9).

Pierwszy rozdział *Od Hetytów do teraźniejszości* jest krótkim spojrzeniem na początki historii żelaza, kiedy to metal ten był rzadki i pięć razy droższy od złota.

Następnie Heller zestawia wzmianki o żelazie w greckiej i rzymskiej literaturze, a przede wszystkim fragmenty *Iliady*, *Odysei* i *Eneidy*. Fragmenty zaczerpnięte zostały także ze *Strzałów Erosa* Anakreonta, z *Teogonii* i *Prac i dni* Hezjoda oraz z przypisywanej mu *Tarczy*. Z *Przemian* Owidiusza podano m.in. opis wynalezienia piły i cyrkla z żelaza. Rozdział drugi kończy dotyczący wynalezienia żelaza urywek *O naturze wszechrzeczy* Lukrecjusza.

Dalsza część książki Hellera zawiera fragmenty (lub nawet tylko wzmianki) dzieł greckich i rzymskich historyków i filozofów, m.in. *Dziejów* Herodota, *O ogniu* Teofrasta, *Meteorologii* Arystotelesa, *Wyprawy Cyrusa* Ksenofonta, *Historii naturalnej* Pliniusza oraz *Przewodnika po Helladzie* Pauzaniaza.

Następne rozdziały poświęcono licznym wzmiankom o żelazie znajdującym się w księgach *Starego testamentu*, fragmentom dwóch rozdziałów (sur) *Koranu* i dwóch sag: islandzkiej *Eddy* i fińskiej *Kalewali*.

W rozdziale *Od średniowiecza do czasów nowożytnych* reprezentowane są bardzo różne dzieła. Znajdujemy tam przeważnie bardzo krótkie urywki takich utworów literackich, jak *Freidanks Bescheidenheit* W. von der Vogelweide (ok. 1170—1230), wiersze Hansa Sachsa (1494—1576), *Trutz-Nachtigall* F. von Speego (1591—1635), *Egzaltowana panna* Lope de Vega, szekspirowski *Hamlet*, *Raj utracony* J. Milтона, *Grossmüthigen Feldherr Arminius oder Herrmann* D. C. von Lohensteina (1635—1683), *Cyd* J. G. Herdera i *Dreizehnlinden* F. W. Webera (1813—1894).

Szczególnie interesujące są fragmenty — niestety bardzo krótkie — poematów: *Ferraria* N. Bourbona (ur. w 1503 r.) i *Ferrum* X. de la Santégo (ur. w 1684 r.) oraz dialogu N. Monarda w niemieckim przekładzie J. Gesnera z 1615 r. *Ein nützlich und lustig Gespräch von Stahl und Eisen*. Warto tu dodać, że przekład ten został dedykowany Andrzejowi Kochciukiemu, któremu także W. Rożdzieński poświęcił 3 lata wcześniej poemat *Officina ferraria*.

Heller znalazł też fragmenty sławiące żelazo w dziełach naukowych, a więc w najdawniejszej niemieckiej księdze prawniczej E. von Repgowa (ok. 1180—1235), w alchemicznych rozważaniach Paracelsusa, w słynnej *Cosmographii* S. Munsterusa (1489—1552), a wreszcie we wstępach do znanych prac metalurgicznych: *De re metallica* G. Agricoli i *Aula subterranea* L. Erokera (1530—1594).

Ponadto w rozdziale tym dołączono wiadomości o żelaznej koronie Longobardów, o dzwonach odlanych po raz pierwszy z żeliwa w Szwajcarii: w 1430 r. i o żelaznych figurkach wotywnych.

Następny rozdział *Od Goethego do dziś* zawiera na początku fragmenty *Fausta*, *Torquata Tassa* (m.in. legenda o podkowie) i *Götza von Berlichingen* tego wielkiego poety, dalej dzieł F. Schillera (*Turandot*, *Oblubienica z Messyny*), a następnie wiersze F. Harkorta (1793—1887), A. Grüna (1806—1876), F. Schnacka (1815—1888), W. M. von Königswintera (1816—1873), C. A. Sandburga (ur. 1878), M. von Eytha (1836—1906) i E. von Wildenbrucha (1845—1909).

Dalsze rozdziały zawierają utwory poetów *Świata uprzemysłowionego*: J. Wincklera (ur. 1881), H. Lerscha (1889—1936), M. Barthela (ur. 1893), K. Brögera (1886—1944), Ch. Wieprechta (1875—1942) i O. Wohlgemutha (ur. 1884); pieśni o żelazie (np. *Bessemer-Lied* z 1867 r.) i fragmenty prozy (m.in. *Kowal* E. Zoli). Oddzielną część stanowią bajki, opowiadania i legendy, ostatni zaś rozdział poświęcił Heller przysłowiom i zagadkom.

Książka Hellera, uwzględniająca od średniowiecza przede wszystkim literaturę niemiecką, na pewno nie obejmuje wszystkich utworów sławiących żelazo. Brak w niej np. wiersza Puszkina *Bułat i złoto*, utworu *Ferrum officinarium fodinarumque Silesiacarum inscriptio et denotatio brevis* Krzysztofa Wintera z Żagania (Frankfurt 1556), a przede wszystkim *Officiny ferrarii* Roździeńskiego, która powinna zajmować czołowe miejsce w tym zbiorze.

Żałować należy, że Heller zamieszczał tylko niewielkie fragmenty utworów, do czego był zmuszony wobec dużej liczby dzieł. Można jednak było znacznie liczbę tę zredukować, eliminując dzieła naukowe, a także wzmianki zupełnie drobne i mało ciekawe, ograniczając się natomiast do utworów literackich.

Korzystnym uzupełnieniem książki Hellera są ilustracje przedstawiające fragmenty (zwykle strony tytułowe) dzieł, a także portrety ich twórców. Szata graficzna książki, łącznie z obwolutą (rysunek K. von Scheyera z XIII w.), może być wzorem podobnych edycji.

Znaczenie antologii metalurgicznej Hellera dla historii techniki nie jest wielkie, wskazuje ona jednak na niektóre źródła, które mogą okazać się użyteczne. *Chwała żelaza* spełni natomiast na pewno swe zadanie, przyczyniając się do politechnizacji społeczeństwa, i dlatego warto rozważyć celowość wydania podobnego zbioru w języku polskim.

Jerzy Piaskowski

Jarosław Ulatowski, *Wpływ techniki na architekturę (Z przykładowym uwzględnieniem okuć budowlanych)*. Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 1967, ss. 272, ilustr. 146.

Obszerna praca Jarosława Ulatowskiego, wydana w ramach *Zeszytów naukowych Politechniki Gdańskiej*¹, składa się — poza wstępem — z dwóch części: z przeglądu historycznego (ss. 18—152, 114 ilustracji) oraz omówienia obecnego stanu (ss. 153—260, 32 ilustracje) *Wpływu techniki na architekturę*.

Żdawałoby się, że historyk techniki powinien przyklasnąć autorowi za tak

¹ Jest to zeszyt 6 serii *Architektura*, a zeszyt 108 w ogólnej numeracji *Zeszytów naukowych*.